

ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBA

Biudžetinė įstaiga, Gedimino pr. 60, LT-01110 Vilnius, tel. +370 5 210 7161, el. p. info@ekgt.lt
Duomenys kaupiami ir saugomi Juridinių asmenų registre, kodas 188756614

Lietuvos Respublikos Seimo
Pirmininkui Juozui Olekui

2026-03-13 Nr. S-95

DĖL ATMINTINOS DIENOS STATUSO SUTEIKIMO TRADICINĖMS PAVASARIO ŠVENTĖMS

Etninės kultūros globos taryba (toliau – Taryba) atkreipia dėmesį į tai, kad Lietuvos Respublikos atmintinų dienų įstatyme trūksta dėmesio tradicinėms kalendorinėms šventėms, turinčioms didelę vertę ir reikšmę visuomenės gyvenime. Iš viso turtingo, daugybę švenčių apimančio tradicinio kalendoriaus į Atmintinų dienų įstatymą yra įtrauktos tik dvi tradicinės šventės: Kazimiero (Špokų) diena (kovo 4 d.) ir Šilinė (rugsėjo 8 d.).

Įsibėgėjant pavasariui, netrukus daugelis Lietuvos žmonių švęs ne tik Šv. Velykų sekmadienį ir pirmadienį (pagal Lietuvos Respublikos darbo kodeksą tai yra švenčių dienos), bet pažymės ir kitas su Velykomis susijusias tradicines pavasario šventes – Verbų sekmadienį, Didįjį ketvirtadienį, Didįjį penktadienį, Didįjį šeštadienį, Atvelykį (Vaikų Velykėles), Jurgines (Jorę) ir Sekmines. Tačiau pagal Atmintinų dienų įstatymą minėtos su Velykomis susijusios tradicinės šventės nėra atmintinos dienos Lietuvoje. Akivaizdu, kad tai prasilenkia su paveldėta iš kartos į kartą ir nuolat žmonių praktikuojama šventine patirtimi, Lietuvos tradicinės kultūros savastimi, todėl būtina šias ypatingą reikšmę visuomenėje turinčias kalendorines dienas įtraukti į Atmintinų dienų įstatymą. Atkreipiame dėmesį, kad dalis minėtų tradicinių švenčių Lietuvoje XX a. 3–4 dešimtmečiais turėjo išskirtinį statusą: nedarbo dienos buvo ne tik Velykų sekmadienis bei pirmadienis, bet ir Didysis penktadienis, Didysis šeštadienis, Sekminių sekmadienis ir pirmadienis. Šiais laikais įvairiose Europos šalyse toks šventinės dienos statusas dar suteiktas Didžiajam ketvirtadieniui, Didžiajam penktadieniui, Didžiajam šeštadieniui, Velykų sekmadieniui ir pirmadieniui, Sekminių sekmadieniui ir pirmadieniui. Lietuvoje reikėtų šias tradicines pavasario šventes, dar neturinčias jokio teisinio statuso, įtraukti bent į Atmintinų dienų įstatymą.

Taryba siūlo papildyti Atmintinų dienų įstatymą ir suteikti atmintinos dienos statusą Verbų sekmadieniui, Didžiajam ketvirtadieniui, Didžiajam penktadieniui, Didžiajam šeštadieniui, Atvelykiui (Vaikų Velykėlėms), Jurginėms (Jorei) ir Sekminėms (platesnis kiekvienos dienos aprašas pateikiamas priede).

PRIDEDAMA. Siūlomų įtraukti į Atmintinų dienų įstatymą tradicinių pavasario kalendorinių švenčių aprašymas, 3 lapai.

Tarybos pirmininkė

Dalia Urbanavičienė

Siūlomų įtraukti į Atmintinų dienų įstatymą tradicinių pavasario kalendorinių švenčių aprašymas

Verbų sekmadienis – tai kilnojama šventė, paskutinis sekmadienis prieš Velykas (tarp kovo 16 ir balandžio 17 d.). Verbų sekmadienis – pirmoji Didžiosios savaitės diena. Visoje Lietuvoje paplitęs senas paprotys: kas anksčiau atsikelia, plaka *verba* (kadagio šakele) dar miegančius sakydamas „Verba plaka, ne aš plaku, ar žadi velykaitį (margutį)?“ (plakama tol, kol gaunamas pažadas duoti margintą kiaušinį). Pagal senus tikėjimus, plakant žmogų nuolat žaliuojančia kadagio šakele, jam suteikiama augimo jėga, sveikata, apsauga nuo ligų ir kitos stiprybės. Verbų sekmadienį stengiasi paplakti verba kiekvieną šeimos narį, kad jam užtektų sveikatos visus metus. Tikėta, kad jei jauni išplaka jaunos, tai jie bus gražūs, o jei senas išplaka seną – bus laimingi. Šią dieną Bažnyčioje šventinamos tiek senesnės kilmės iš kadagių ir žilvičio šakelių surištos verbos, tiek vėlyvesnės meniškos verbos, būdingos daugiausia Vilniaus kraštui. Pašventintoms verboms priskiriama maginė apsauginė ir gydomoji galia, jas saugodavo ištisus metus. Verbų sekmadienį visoje Lietuvoje ir šiomis dienomis būriuojasi bažnyčių šventoriuose minios žmonių su verbomis rankose. Verbų rišimo tradicija Vilniaus krašte yra pripažinta Lietuvos nematerialiojo kultūros paveldo vertybe. Tai liudija, kad Verbų sekmadienis yra išskirtines tradicijas išsaugojusi šventė, kurią verta įtraukti į Atmintinų dienų sąvadą.

Didysis ketvirtadienis – paskutinis ketvirtadienis prieš Velykas (tarp kovo 20 ir balandžio 21 d.). Tai penktoji Didžiosios savaitės diena, kurią Bažnyčia mini kaip Paskutinės vakarienos dieną. Nuo seno tai buvo didžiojo pavasarinio apsišvarinimo diena, dėl to jai prigijo pavadinimas Čystasis (švarusis) ketvirtadienis. Tą dieną žmonės užsiimdavo didžiuoju metiniu tvarkymu, kruopščiai išvalydavo ne tik namus, bet ir kiemus, sodus. Anot senolių, šią dieną vanduo įgyja daug gydomųjų galių. Būta papročio pakurti pirtį, kurioje maudydavosi tekant saulei, taip pat nusiprausdavo ar net išsimaudydavo tekančiame į saulę upelyje – tuomet sveikatos užteks visiems metams. Ta diena vadinama ir „Žaliuoju ketvirtadieniu“, nes tuomet einama į miškus ir laukus parsinešti žalumynų, kuriais vėliau per Velykas puošiami namai ir vaišių stalas. Dar vienas šios dienos pavadinimas Vėlių Velykos siejasi su tuo, kad gyvavo paprotys tądien lankyti kapus paliekant mirusiems kaip auką kiaušinių ir kitų vaišių. Kapus lankydavo kartu su vaikais – jiems parodydavo senelių ir protėvių kapus, visi kartu juos sutvarkydavo.

Didysis penktadienis – paskutinis penktadienis prieš Velykas (tarp kovo 21 ir balandžio 22 d.). Tai šeštoji Didžiosios savaitės diena. Pagal Lietuvos Respublikos švenčių ir poilsio įstatymo 1925 ir 1930 m. redakcijas Didysis penktadienis buvo nedarbo diena. Krikščionių kalendoriuje tai atgailos diena, primenanti Kristaus kančią. Lietuvoje nuo seno tą dieną stengiasi mažiau dirbti, laikytis tylos. Per Didįjį penktadienį einama į bažnyčią išpažinties, nešamos šventinti vaistažolės. Ši diena dar vadinama Vėlių Pėtnyčia, nes tą dieną, anot XVII–XIX a. šaltinių, būdavo minimi mirusieji, atsisveikinama su mirusiųjų žiemą vėlėmis.

Didysis šeštadienis – paskutinis šeštadienis prieš Velykas (tarp kovo 22 ir balandžio 23 d.). Tai paskutinė Didžiosios savaitės diena. Pagal Švenčių ir poilsio įstatymo 1925 ir 1930 m. redakcijas Didysis šeštadienis buvo nedarbo diena. Tai galutinio pasiruošimo Velykų šventei diena. Tą dieną labai svarbi ugnies ir vandens simbolika. Ryte iš bažnyčios parnešamas šventintas vanduo, kuriuo pašlakstomi visi namiškiai, sodyba ir jos pastatai, gyvuliai, laukai, šventinto vandens pilama į šulinį ar tvenkinį. Taip pat parnešama pašventinta ugnis, kuria iš naujo įžiebiamas namų židiny. Iki pietų baigiama dirbti sunkesnius darbus, po to ruošiami velykiniai valgiai, marginami kiaušiniai (dažniausiai margindavo vaikai ir jaunimas), įrengiamos sūpuoklės, pavakare maudomasi pirtyje. Vakare žmonės skubėdavo į bažnyčią ir meldavosi iki pat paryčių, saugodami Kristaus karstą. Tą naktį daugelyje Lietuvos vietų bažnyčioje pasirodydavo persirengėliai („kareiviai“, „velniai“, „žydai“), kurie stengdavosi išjudinti žmones, krėsdavo pokštus juos budindami iš miego. Dabartiniu metu toks paprotys dar yra išlikęs Pievėnuose Mažeikių rajone – ši Velyknakčio persirengėlių tradicija yra įrašyta į Lietuvos Nematerialaus kultūros paveldo sąvadą.

Atvelykis (Vaikų Velykėlės) – tai kilnojama šventė, pirmas sekmadienis po Velykų (tarp kovo 30 ir gegužės 1 d.). Lietuvoje tradiciškai šią dieną, kaip ir per Velykas, dažydavo margučius, kai kur plakdavo vieni kitus verbomis. Tai daugiausia vaikų šventė: kiaušinius dauždavo tik vaikai, tik jie ir supdavosi. Kai kur Lietuvoje šią dieną vaikus aplankydavo krikštomotės su dovanomis. Atvelykiu baigdavosi Velykų šventinis laikotarpis, po to prasidėdavo laukų darbai. Šiandien Atvelykio šventė organizuojama daugelyje kultūros centrų, kviečiant susiburti šeimas su vaikais ir susipažinti su senaisiais šventės papročiais.

Jurginės (Jorė) – balandžio 23 diena. Per Jurgines dažniausiai pirmą kartą į lauką išgenami gyvuliai, prasideda pirmieji pavasario darbai laukuose. XVI a. šaltiniai šią šventę siejo su aukojimais senosioms baltų pavasario dievybėms Pergrubijui ir Ganikliui. Simonas Daukantas rašė, kad senovėje ši šventė buvo vadinama „Jorė“, be to, Joris arba Jurja dažnai minimas šio laikotarpio kalendorinėse dainose: jų tekstuose apdainuojamas Joris (Jurja), kuris budina žemę, ją atrakina ir išleidžia žolę. Su šiuo pavadinimu susijusi žodžio *jorėti* reikšmė – augti, plisti, žaliuoti, todėl *jorė* aiškinama kaip pavasario žaluma. Ilgainiui ši šventė priskirta Šv. Jurgiui – gyvulių, ypač arklių, globėjui. Iki pat XX a. vidurio šventės metu būta daug apeiginių veiksmų: atliekami maginiai apėjimai ratu pirmą kartą po žiemos išgenant gyvulius, lankant javus, žemei aukojami kiaušiniai, duona ir kitos aukos, taip pat buriama, laistomasi vandeniu, rengiamos vaišės gamtoje, marginami ir ritinėjami kiaušiniai, supamasi sūpuoklėmis. Su šia diena siejami moteriški sambūriai, skirti pavasario šaukimui: moterys ir merginos jį šaukdamos garsiai dainuodavo dainas, kurių tekstuose dažnai minimas Joris, kalnas ir kiti simboliai –tikėtasi garsiu balsu ir dainomis prišaukti pavasarinę gyvybę. Jorės šventė per pastaruosius kelis dešimtmečius atskirose Lietuvos vietose yra tapusi reikšmingu kultūriniu įvykiu, suburiančiu didelę bendruomenę. Palangos Jurginės yra pripažintos Lietuvos nematerialaus kultūros paveldo vertybe.

Sekminės – tai kilnojama šventė, švenčiama 50-tą dieną po Velykų, visada sekmadienį (tarp gegužės 11 ir birželio 12 d.). Pagal Lietuvos Respublikos švenčių ir poilsio įstatymo 1925 ir 1930 m. redakcijas Sekminių pirmoji ir antroji dienos buvo vadinamos šventėmis, kai nedirbama. Krikščioniškoje tradicijoje tai Šventosios Dvasios nužengimo į žemę diena. Šią dieną bažnyčioje šventinamas vanduo. Šventės ištakos siejamos su ikikrikščioniškais laikais gyvavusia pavasario ir žalumynų švente. Tokią Sekminių paskirtį liudija daugybė iki pat XX a. vidurio išlikusių šios šventės papročių ir tikėjimų, skirtų augmenijos ir naminių gyvulių ritualiniam apsaugojimui: namai ir jų aplinka puošiami berželiais, kai kur buvo supamasi, dažomi kiaušiniai. Per Sekmines piemenys karves vainikuodavo iš berželių ir kitų žalumynų nupintais vainikais, kad jos duotų daugiau pieno. Dieną piemenys surengdavo eiseną, iškilmingai pargindami vainikais išpuoštas karves, dainuodami ir grodami Sekminių rageliais, švilpynėmis, lamzdeliais, ožragiu ir kitais pučiamaisiais instrumentais. Piemenėliai šeimininkų būdavo apdovanojami, paskui piemenys surengdavo vaišes (*piemenų balių*), kurio svarbiausias patiekalas – kiaušininė. Sekminių dieną samdyti piemenys paprastai ganydavo trumpiau, jiems leisdavo aplankyti savo tėvus, o karves tuomet ganydavo šeimininkų vaikai arba patys šeimininkai, dažniausiai merginos – šis paprotys vadinamas *rytagonėmis*. Antrąją Sekminių dieną būdavo įprasta apeiti javų laukus. Aukštaitijoje ilgiausiai išliko *sambarių* paprotys (dar vadintas *parugėmis*, *kupolėmis*): žmonės susirinkdavo ir vaišindavosi lauke netoli pasėlių, dainuodavo, eidavo ratelius, šokdavo, žaisdavo, gerdavo sambarinį (sudėtinį) alų. Per Sekmines vykdavo ir kiti jaunimo pasilinksminimai su šokiais. Tarpukariu būtent per Sekmines būdavo organizuojamos pirmosios metinės jaunimo gegužinės (šokių vakarai). Kai kuriose Lietuvos vietovėse gyvavo laistymosi vandeniu per Sekmines tradicija, turėjusi užtikrinti geresnį būsimą derlių, sveikatą. Tikėta, kad nuo Sekminių jau tikrai galima maudytis atviruose vandens telkiniuose.